

Vlaamse Commissie voor
Wetenschappelijke Integriteit
Flemish Commission for Research Integrity

Wetenschappelijke integriteit in Vlaanderen na vijf jaar VCWI

Toespraak André Van Steirteghem
Voorzitter VCWI

Ontmoetingsdag wetenschappelijke integriteit
12 oktober 2018
Paleis der Academiën, Brussel

Geachte collega's,

Beste dames en heren met een hart voor wetenschappelijke integriteit

Vorige zondag waren we 7 oktober 2018. Precies de vijfde verjaardag van de VCWI. Al tien jaar staat wetenschappelijke integriteit op de agenda van de instellingen en al vijf jaar functioneert de VCWI. Waar staan we na die periode? Tijd om een stand van zaken op te maken, waartoe we met deze toespraak vanuit de VCWI een bescheiden poging doen. Anno 2018 staan we op vele vlakken verder dan in 2013, maar gezien de context misschien niet overal ver genoeg. We hebben een boodschap van hoop, maar ook enkele kritische noten en concrete aanbevelingen.

2009-2013: wetenschappelijke integriteit op de radar

Tussen 2009 en 2013 kwam het thema op de radar van de universiteiten. Ze richtten elk een Commissie Wetenschappelijke Integriteit op, die als opdracht had om meldingen van mogelijke inbreuken aandachtig te onderzoeken en op een faire manier te beoordelen. Dat was niets te vroeg, want er kwamen spraakmakende gevallen van wetenschapsfraude in de pers, zoals dat van de VUB-farmacoloog die daarop ontslagen werd. Het meest flagrante was dat van Diederik Stapel in Tilburg, Nederland – september 2011. In maart 2013 verscheen in Eos een artikel over wetenschapsfraude. Hun enquêteresultaten gaven aan dat één op twaalf medische onderzoekers in Vlaanderen toegeeft data te verzinnen of te 'masseren' om een hypothese te laten kloppen. Dank je wel, Reinout Verbeke. Wetenschappelijke integriteit werd de maand nadien onderwerp van vragen in het Vlaams Parlement.

Het was tegen die achtergrond dat op initiatief van het FWO (dus in feite de rectoren) een werkgroep werd opgericht om na te gaan hoe men met dergelijke gevallen beter kon omgaan in Vlaanderen. Die werkgroep kwam met een voorstel om een Vlaamse Commissie voor Wetenschappelijke Integriteit op te richten, naar het model van het Nederlandse LOWI. In september 2012 werd dat plan

ondertekend door de initiatiefnemers: de vijf universiteiten, de twee voornaamste onderzoeksfondsen FWO en IWT, en de Vlaamse Academies voor Geneeskunde en Wetenschappen en Kunsten. Die negen instellingen verenigden zich in een comité van toezicht, dat de eerste VCWI samenstelde. De VCWI zou opereren binnen de schoot van de KVAB, hoewel het secretariaat in de beginfase werd verzorgd door het FWO – dank je, Olivier Boehme. Negen hoogleraren, drie per groot wetenschapsdomein, een juridisch adviseur en een secretaris vergaderden voor het eerst op 7 oktober 2013 – precies vijf jaar en vijf dagen geleden.

2013-2018: universiteiten ontwikkelen zich verder

Sindsdien hebben alle onderzoeksinstellingen zich verder ontwikkeld op vlak van wetenschappelijke integriteit.

De toenmalige minister van Wetenschap, Ingrid Lieten, verplichtte meteen de vier strategische onderzoekscentra om de tweedeadviesbevoegdheid van de VCWI te erkennen, wat zij dan ook snel deden. Dat waren VIB, VITO, imec (en toen ook nog iMinds, dat nu onderdeel is van imec). In de loop der jaren sloten ook andere wetenschappelijke instellingen zich aan, zoals het Instituut voor Tropische Geneeskunde en het VLIZ, het nieuwe strategisch onderzoekscentrum voor de maakindustrie Flanders Make, en een handvol wetenschappelijke instellingen van de Vlaamse Overheid: ILVO, INBO, Agentschap Onroerend Erfgoed en de Plantentuin Meise. Intussen overwegen Vlerick Business School, de Hogere Zeevaartschool en de HoGent om de VCWI te erkennen zodra ze zelf een CWI hebben.

De universiteiten van Leuven, Gent, Brussel, Antwerpen en Hasselt hadden toen al een CWI. Ze verbeterden hun CWI-werking en dachten na hoe ze integriteit op de werkvloer konden bevorderen. Vele goede initiatieven werden genomen.

- De universiteiten informeren hun onderzoekers in meer of mindere mate, onder andere met trainingsprogramma's voor jonge onderzoekers, een toegankelijke webpagina over hun CWI-werking en infosessies voor startende personeelsleden.
- Sinds 2015 werken de universiteiten samen aan interuniversitaire symposia over wetenschappelijke integriteit.
- Zowel apart als gezamenlijk ondersteunen de universiteiten onderzoekers rond datamanagement, onder andere bij het opstellen van een plan via DMPonline.be.
- Nog meer tools worden al tot op zekere hoogte ingezet aan Vlaamse universiteiten, van plagiaatdetectie tot Electronic Lab Notebook.
- De UGent lanceerde in 2015 een ambitieus beleidsplan wetenschappelijke integriteit en erkende dit jaar nog de ALLEA-code van 2017 als het leidende document op vlak van wetenschappelijke integriteit.
- De KU Leuven nam het voortouw in transparantie over haar behandeling van dossiers en publiceerde in 2017 een CWI-jaarverslag, volledig met geanonimiseerde samenvattingen van haar behandelde dossiers.
- En het meest visibel van al: rector Luc Sels opende eind vorige maand het academiejaar met een openingsrede van drie kwartier over wetenschappelijke integriteit! De KU Leuven kondigde zo verschillende concrete engagementen aan die we zeer toejuichen.

De CWI's gaven er blijk van naar behoren te werken, zoals de VCWI zelf kon vaststellen. Geen enkel tweede advies van de VCWI over hoe de CWI's een dossier hadden behandeld, kwam tot een helemaal tegenovergestelde conclusie.

Dat betekent niet dat onze diagnose van de wetenschappelijke integriteit in Vlaanderen een 10/10 is. Daarover straks meer.

2013-2018: de VCWI werkt

De laatste vijf jaar heeft ook de VCWI gefunctioneerd. De stichtende instellingen hebben de VCWI bij haar oprichting twee hoofdtaken toegedicht: tweede advies op meldingen van mogelijke inbreuken die door een CWI behandeld zijn, en algemeen advies over wetenschappelijke integriteit – beiden op verzoek, dus reactief.

Tweedeadviesfunctie

Sinds haar oprichting heeft de VCWI al elf tweede adviezen opgemaakt – vier in 2016, vier in 2017 en tot nu toe al drie in 2018. U leest er meer over in onze jaarverslagen op www.vcwi.be, onder andere met een geanonimiseerde samenvatting per geval.

Het zal u opvallen dat we geen aanvragen hebben behandeld in 2013, 2014 en 2015. Dat kwam door een onvolkomenheid in het reglement die stelde dat alleen *individueel betrokkenen* een tweede advies mochten aanvragen. We kregen wel aanvragen, meestal van de oorspronkelijke melder bij de CWI die meende bedenkelijk onderzoeksgedrag te hebben gezien. Maar we konden die niet behandelen als die niet persoonlijk benadeeld was.

Na bezoeken aan de vijf Vlaamse universiteiten en tijdens werkoverleg binnen de VLIR-werkgroep van CWI-secretarissen en -juristen werd een nieuw VCWI-reglement uitgewerkt en goedgekeurd door alle instellingen met ingang vanaf 11 januari 2016. Dit is het reglement dat nog steeds in voege is.

Algemene adviezen

Op aanvraag van een universiteit werkten we vorig jaar ook een algemeen advies uit rond overlap en plagiaat in projectaanvragen voor onderzoeksfinanciering, dat hopelijk is opgepikt door de verschillende instellingen. BOF-UGent en FWO plannen alvast om voortaan meer info op te vragen over overlap in aanvragen.

Ontmoetingsdagen

We namen vanaf 2014 het jaarlijkse initiatief om iedereen samen te brengen die ambtshalve werkt rond de promotie van wetenschappelijke integriteit en de beteugeling van inbreuken. Vandaag is de vierde echte "ontmoetingsdag", een besloten moment om ervaring en kennis uit te wisselen. En vooral om elkaar te leren kennen, ambtsgenoten uit verschillende instellingen. Erg interessant is telkens de eerste bijdrage na de verwelcoming, ook vandaag weer: dan stellen de wetenschappelijke-integriteits-beleidsmedewerkers van de universiteiten voor hoe hun CWI's werken, wat er sinds kort veranderd is, en hoeveel dossiers ze hebben behandeld. Een eerste stap in een betere afstemming van procedures en beleid is het in kaart brengen van waar de verschillen zitten. We zijn de universiteiten dankbaar dat ze ook dit jaar hier weer een overzicht voorbereid hebben. We probeerden

elk jaar andere thema's op de agenda te zetten, en konden rekenen op de bijdrage van buitenlandse sprekers zoals Kees Schuyt en Liz Wager.

Naar aanleiding van de vernieuwde samenstelling van de VCWI, ongeveer een jaar geleden, namen we het voortouw voor de organisatie van het derde interuniversitair symposium wetenschappelijke integriteit, waarvan eerdere versies door UHasselt in 2015 en UGent in 2016 opgezet werden. "*When research integrity gets challenged,*" doopten we het. Er kwamen een dikke 150 onderzoekers en beleidsmakers op af, inclusief doctoraatsstudenten. Op het einde werden de afscheidnemende leden van de VCWI bedankt en de nieuwe leden plechtig geïnaugureerd door de voorzitter van ons comité van toezicht.

Doelen

Maar waartoe dient dit allemaal? Waarom brengen we jullie hier vandaag samen? Waarom wilden de onderzoeksbeleidsmakers zo nodig een tweedeadviesorgaan oprichten, dat ook algemeen advies kan geven? Wel, laten we daar voor het eerst helderheid over scheppen.

Onze dubbele adviesfunctie dient vier belangrijke doelstellingen. Door haar werking wil de VCWI bijdragen aan

1. de optimalisatie en harmonisering van de algemene werking van de CWI's van Vlaamse instellingen;
2. een kwaliteitsvolle en faire behandeling van individuele dossiers door de CWI's;
3. de ontwikkeling van een eenduidige en gedeelde visie op wetenschappelijke integriteit in het Vlaamse wetenschappelijke landschap;
4. het onderkennen van structurele problemen met betrekking tot wetenschappelijke integriteit in het Vlaamse wetenschappelijke landschap.

Sta me toe op elk van die doelen wat dieper in te gaan – ik duid hoe onze werking die doelen probeert te realiseren en wat de mogelijke belemmeringen zijn.

Optimalisatie en harmonisering van CWI-werking

Het opstellen van tweede adviezen over dossiers die een CWI eerder behandelde, stelt de VCWI in staat om aan de CWI concrete feedback te geven over haar werking. Hierbij kan de VCWI expliciet haar steun betuigen aan bepaalde handelingen en conclusies van de CWI. De VCWI kan echter ook concrete suggesties geven over eventuele bijkomende handelingen die nuttig zouden geweest zijn of kan wijzen op mogelijk problematische conclusies. Met dit uitgangspunt zal de VCWI dan ook steeds trachten om constructieve feedback te geven die de CWI's in staat stelt om hun werking te verbeteren. Doordat de VCWI tweede adviezen opstelt voor *alle* Vlaamse CWI's, is zij uniek geplaatst om verschillen vast te stellen tussen de werking van de verschillende CWI's en hierbij advies te geven dat kan leiden tot het reduceren van potentieel problematische divergenties. Mede op basis van haar tweede adviezen, kan de VCWI ook algemene conclusies formuleren over hoe de werking van CWI's geoptimaliseerd kan worden. Deze conclusies worden onder andere gecommuniceerd in de VCWI-jaarverslagen. Op vraag van een instelling of op eigen initiatief kan de VCWI ook algemene adviezen formuleren over de werking van CWI's.

Kwaliteitsvolle en faire behandeling van dossiers

Hoewel de VCWI niet functioneert als een beroepsinstantie, kunnen de tweede adviezen toch rechtstreeks bijdragen aan een meer kwaliteitsvolle en rechtvaardige behandeling van de individuele dossiers. Bij de oprichting van de VCWI werd er expliciet gekozen voor een model waarin het tweede advies van de VCWI niet primeert op het eerste advies van de CWI maar waarin de CWI en de instelling wel beloven om rekening te houden met dat tweede advies. Betrokken partijen kunnen dus op de VCWI een beroep doen voor een tweede opinie. Wanneer het tweede advies in lijn ligt met het besluit van de CWI kan dit voor alle betrokken partijen het gewicht van het oorspronkelijk besluit vergroten en zo leiden tot meer consensus tussen de verschillende partijen. Wanneer het tweede advies leidt tot andere conclusies dan het oorspronkelijk besluit, biedt dit de kans aan de betrokken CWI en wetenschappelijke instelling om het besluit alsnog te herbekijken. Bovendien kan louter het bestaan van de mogelijkheid tot tweede advies al resulteren in een meer kwaliteitsvolle initiële behandeling van dossiers door de CWI's, los van de concrete inhoud van een eventueel tweede advies.

Ontwikkeling van een eenduidige en gedeelde visie op wetenschappelijke integriteit

De tweede hoofdplicht van de VCWI bestaat erin om algemeen advies te geven over wetenschappelijke integriteit. Men kan dus bij ons terecht voor alle vragen rond de wetenschappelijke integriteit, niet enkel over de beteugeling van inbreuken op de wetenschappelijke integriteit maar ook over manieren om wetenschappelijke integriteit te bevorderen. De VCWI kan hierbij ook proactief te werk gaan door het formuleren van algemene adviezen op eigen initiatief alsook door het organiseren van studiedagen die de verschillende actoren in het Vlaamse wetenschappelijke landschap bijeenbrengen. Door deze initiatieven te nemen op het Vlaamse niveau proberen we als VCWI bij te dragen tot een visie op wetenschappelijke integriteit die gedeeld wordt over de verschillende wetenschappelijke instellingen heen.

Onderkennen van structurele problemen m.b.t. wetenschappelijke integriteit

Doordat de VCWI instaat voor tweede adviezen over concrete dossiers en het aanspreekpunt is in Vlaanderen voor algemene vragen rond wetenschappelijke integriteit, is zij uniek geplaatst om te detecteren wat de sterktes en zwaktes zijn in het Vlaamse wetenschappelijke landschap. De VCWI heeft dan ook een signaalfunctie: ze kan potentiële problemen identificeren en onder de aandacht brengen van de betrokken actoren, zowel binnen de wetenschappelijke instellingen, als in de Vlaamse overheid.

Uitdagingen

Met deze toespraak willen we vooreerst actief die laatste functie uitoefenen: signaleren waar de problemen zitten en welke richting wetenschappelijke integriteit in Vlaanderen zou moeten uitgaan volgens ons. Van alles wat vanuit ons oogpunt cruciaal lijkt, hebben we ons beperkt tot twee huidige problemen en acht aanbevelingen aan de instellingen. Dat neemt niet weg dat er ook andere ontwikkelingen wenselijk kunnen zijn, zoals het opstellen van een Belgische gedragscode van wetenschappelijke integriteit, waarover deze voormiddag is vergaderd.

Terugkoppeling naar VCWI over tweedeadviesfunctie

Sinds het nieuw reglement in voege is getreden, heeft de VCWI elf dossiers ten gronde behandeld en telkens een tweede advies opgemaakt en dat verstuurd aan de instelling, die daarna aan zet is om

adequate maatregelen te treffen indien nodig. Aan de instellingen hebben wij telkens gevraagd hoe ons rapport ontvangen is en op welke manier zij rekening gehouden hebben met ons tweede advies. Welke maatregelen zijn in dit concreet dossier genomen ten aanzien van de beschuldigde onderzoeker, indien nodig? Welke elementen uit het eerste of tweede advies zijn doorslaggevend geweest om dat te bepalen? Zijn er naar aanleiding van de gevallen structurele maatregelen genomen, bijvoorbeeld auteurschapsrichtlijnen in die specifieke faculteit? Voldeed ons tweede advies aan de verwachtingen die de instelling had van het werk van de VCWI?

Maar tot op heden zijn de antwoorden die wij hebben gekregen erg beperkt gebleven. In sommige instellingen was er gewoon weinig te melden, en dat is prima. Maar over ernstige gevallen of gevallen waar het VCWI-advies kanttekeningen maakte bij het CWI-advies, is nog steeds niet teruggekoppeld.

Dit gebrek aan feedback vanuit de wetenschappelijke instellingen over de impact van de tweede adviezen ervaren wij als problematisch, omdat we zo niet kunnen beoordelen in welke mate onze tweede adviezen bijdragen aan het realiseren van onze doelstellingen. Dragen onze adviezen bij tot optimalisatie en harmonisatie van de CWI-werking? Zorgen ze voor een faire behandeling van dossiers, doordat de instelling een extra advies op tafel heeft liggen over concrete dossiers? We hebben er helaas het raden naar. Het ontbreken van terugkoppeling over de werking van de VCWI ervaren wij als erg frustrerend.

Wij zien het als een noodzaak om te weten of ons werk impact heeft. Als dat niet zo zou zijn, omdat de instellingen onze rapporten toch naast zich neerleggen, moeten de instellingen overeenkomen dat zij de VCWI-doelstellingen niet meer belangrijk vinden. Wij geloven wel in het belang van ons werk. En ik hoop dat wij niet de enigen zijn. Maar momenteel tasten wij daarover in het duister.

Daarom willen we met aandrang vragen aan alle instellingen die een tweede advies hebben ontvangen, om met ons in dialoog te gaan over hun verwachtingen van onze tweedeadviesfunctie en de maatregelen die ze hebben genomen – specifiek én structureel.

Als dit probleem aanhoudt, zullen wij dat signaleren aan ons comité van toezicht en de Raad van Bestuur van de VLIR, die beiden de instellingen vertegenwoordigen. In tussentijd blijven wij uiteraard hopen op een constructieve samenwerking met de CWI's, en in het bijzonder dat de CWI's of besturen ook terugkoppelen over de werking van de VCWI.

Wrevel na dossierbehandelingen en de Ronde van Vlaanderen

In 2015 had de VCWI bilaterale gesprekken met elk van de universiteiten, naar aanleiding van de nood om het reglement bij te werken. Dit jaar, in juni 2018, vonden wij het zinvol om opnieuw met de grootste onderzoeksinstellingen in dialoog te treden over wetenschappelijke integriteit. Die bezoeken doopten we onze "Ronde van Vlaanderen". We hadden een overleg met de rector of vicerector onderzoek, de CWI-voorzitter en de CWI-secretaris. Soms was ook een andere beleidsmedewerker of jurist aanwezig.

Wij kregen de indruk dat de houding van de instellingen tegenover de VCWI tijdens deze Ronde van Vlaanderen veranderd was ten opzichte van drie jaar geleden – dat heeft er wellicht mee te maken dat we sindsdien van alle universiteiten casussen hebben behandeld. In de twee instellingen waarvan onze tweede adviezen melding maakten van mogelijke tekortkomingen in het CWI-onderzoek, werden we minder enthousiast ontvangen dan in de andere instellingen van wie de VCWI de CWI-adviezen over de ganse lijn bevestigden. Het is jammer dat sommige instellingen de

feedback van de VCWI blijkbaar niet in dank afnemen. Onze voornaamste bedoeling is om een leereffect te realiseren, dat een harmonisatie en optimalisatie van de CWI-werking tot gevolg heeft. We blijven hopen dat dit een gedeelde doelstelling is die alle instellingen onderschrijven.

Naar aanleiding van de behandelde dossiers hebben wij tijdens onze Ronde van Vlaanderen geregistreerd dat er bij de instellingen ook vragen naar boven zijn gekomen:

1. Moeten we “wetenschappelijke integriteit” niet beter afbakenen, bijvoorbeeld met een herziene Belgische gedragscode over wetenschappelijke integriteit?
2. Wat is de betekenis van tweede adviezen? Wat mogen partijen verwachten van zo’n tweede advies?
3. De VCWI moet reglementair de oorspronkelijke melder en betrokkene uitnodigen om gehoord te worden. We vinden het belangrijk om daarnaast ook aan de CWI de mogelijkheid te geven om een toelichting te geven, als zij dat zelf wensen. Zeker in het geval de tweedeadviesaanvrager de CWI ernstige fouten in de schoenen schuift, vinden we dat we de CWI de kans moeten geven om daarop te reageren. Sommige CWI’s ervaren dit CWI-VCWI-gesprek als bedreigend of negatief. Hoe kunnen we dat gevoel tegengaan?

Die vragen kwamen naar boven vanuit een mogelijke wrevel bij de CWI’s. Die wrevel willen wij graag elimineren. We staan helemaal open voor een overleg over een aanpassing van ons reglement (dus ons mandaat) of onze werking in de praktijk. Het enige wat voor ons belangrijk is, is dat we in staat blijven om onze eerder toegelichte belangrijke doelstellingen te realiseren. De vragen komen van jullie en wij hopen dan ook op constructieve suggesties van jullie kant.

We hebben zo al één concreet voorstel ontvangen. Voortaan zullen we de tweedeadviesaanvraag zelf, die duidt waarom het CWI-rapport volgens de aanvrager tekortschiet, delen met de CWI, zodat zij zelf weten wat hen wordt aangewreven. Bedankt voor die suggestie, die ook in ons voorstel tot reglementswijziging wordt opgenomen.

Ik heb er vertrouwen in dat we beide kunnen oplossen – enerzijds ons aanvoelen van weinig feedback, en anderzijds de vragen die bij sommige universiteiten leven.

Aanbevelingen

We hebben een concreet achtpuntenprogramma opgemaakt voor alle onderzoeksinstituten. Volgens ons zijn er acht zaken die erg zinvol zouden zijn om vooruit te gaan op weg naar een betere wetenschap en een sterker landschap wetenschappelijke integriteit. Harmonisatie en optimalisatie zullen het gevolg zijn als alle instellingen hieraan gevolg zouden geven. We hebben die gekozen op basis van onze ervaring met het behandelen van tweedeadviesaanvragen en op basis van wat we leerden uit de gesprekken met de universiteiten. Een aantal ervan hebben we ook al kenbaar gemaakt in de voorbeschouwingen bij het jaarverslag 2017. Het zijn deze:

1. Prioriteit aan integriteit
2. Perverse prikkels
3. Datamanagement
4. Ziekenhuizen en ethiek
5. Leren uit dossiers: systemische problemen aanpakken
6. Harmonisatie CWI-praktijken
7. Transparantie-policy
8. Gebruik de VCWI

Ik wil deze inleiding op onze ontmoetingsdag graag afsluiten met elk van deze acht naderbij toe te lichten.

1 Prioriteit aan integriteit

De wetenschap is in volle verandering. Niemand kan naast deze recente ontwikkelingen kijken:

- Verschuiving richting “alles open access”, onlangs nog met plan S van coalition S.
- Delen van onderzoeksdata, registered reports, kortom het hele open science-verhaal.
- In Vlaanderen is het aantal doctoraten op korte tijd fors gestegen. Daardoor is het tijdsgebruik van onderzoekers veranderd door een aangroei in begeleidingstaken van doctorandi. Daarnaast is ook de pool van wedijveraars voor vaste posities groter geworden.
- Tegelijkertijd is de onderzoeksfinanciering niet in gelijke mate toegenomen, en moet een groter aandeel van de financiering competitief verdeeld worden.
- Er is een toename van publiek-private samenwerkingen in onderzoek – wetenschap door universiteit én bedrijven.
- Uitgeverijen en andere ondernemingen zien een businessmodel in het huidige wetenschapsbedrijf. Denk aan *predatory journals*, maar ook bonafide uitgeverijen slaan veel geld uit wetenschappers.
- Alarmerende berichten over de reproduceerbaarheids crisis klinken steeds luider.

Veel van die evoluties stellen wetenschappers op de proef. Het is niet altijd evident om “het goede” te doen in de wetenschap, omdat je in een competitieve context werkt. Meer dan ooit is het een noodzaak dat universiteiten kwaliteitsborgen ontwikkelen voor goede wetenschap. Enkel met hoge standaarden van wetenschappelijke integriteit kunnen we spreken over excellente, betrouwbare wetenschap.

Daarom willen we alle instellingen oproepen om wetenschappelijke integriteit te blijven behouden als beleidsprioriteit. De laatste jaren kregen wij de indruk dat de aandacht voor wetenschappelijke integriteit aan sommige instellingen enigszins is verslapt – zeker niet in alle instellingen! Dit betoog klinkt misschien wat achterhaald na de openingsrede van Luc Sels over wetenschappelijke integriteit – wij hadden deze speech toen al geschreven – maar wij hopen dat de boodschap niettemin duidelijk is. Wij pleiten voor een hernieuwde aandacht voor wetenschappelijke integriteit als een topprioriteit van de wetenschap vandaag – in alle universiteiten en onderzoeksinstellingen. Het zou goed zijn om overal weer die *sense of urgency* te hebben die er tijdelijk heerst als er een ernstig fraudegeval in de pers komt – maar dan zonder dat er zo’n geval moet zijn!

We willen de Vlaamse Regering oproepen om jullie, de onderzoeksinstellingen, daarin te ondersteunen. We schrijven de minister een brief met de vraag om dit te mogen toelichten op zijn kabinet. De reden waarom we ook de minister hierbij wensen te betrekken, is omdat we signalen krijgen dat er een structureel capaciteitsprobleem zit bij de eenheden die zich met integriteit en ethiek bezighouden. De universiteitsmedewerkers die verantwoordelijk zijn voor wetenschappelijke integriteit doen uitstekend werk, maar vaak zijn ze alleen en hebben ze nog veel andere verantwoordelijkheden. Recentelijk worden nieuwe verwachtingen gesteld aan de universiteiten – denk aan het Nagoyaprotocol en proefdieronderzoek, maar ook de GDPR, datamanagement of open science – allemaal dossiers die vaak op hetzelfde bureau belanden, met name van diezelfde integriteitsmedewerkers. We hebben alle begrip voor het feit dat één individu niet overal tegelijk mee bezig kan zijn, maar als iedereen overtuigd is van de noodzaak van al deze zaken, en ook de overheid,

moet zij ook navenant ondersteuning voorzien. In elk geval is wetenschappelijke integriteit te cruciaal om even in de koelkast te stoppen.

2 Perverse prikkels

Ik had het daarnet over evoluties als verhoogde competitiedruk (door meer doctoraten en meer nadruk op tweede, derde en vierde geldstroom). De combinatie met eenzijdig kwantitatieve beoordelingen van onderzoekers, is erg giftig – dat weten we al langer. Verdiensten van individuen afmeten aan de hand van aantal publicaties of citaties, of de impactfactoren van de journals waarin ze publiceren, dat creëert belangrijke incentives voor onderzoekers. Het resulterende gedrag – zoals *gift authorship of salami slicing* – heeft geen heilzame impact op de wetenschap. Kortom, gedrag dat de wetenschap sterk vooruit helpt, is niet altijd het meest strategisch gunstige voor je carrière en omgekeerd. Dat was vijf jaar geleden al zo, maar het is er niet echt op verbeterd. Nog steeds overheerst kwantiteit in beoordelingen. Vooral voor jonge onderzoekers is de situatie moeilijk: ze willen wel integer zijn, maar worden nog altijd beloond op basis van het oude systeem: veel papers in topjournals. En de lat wordt steeds hoger gelegd.

Het afstemmen van de beloningsstructuur voor wetenschappers is in dit financieringsklimaat niet eenvoudig, maar blijft cruciaal. Hierover is al heel wat geschreven, zoals de San Francisco Declaration On Research Assessment (DORA). Wordt het niet eindelijk tijd dat bij onderzoeksfinanciering en aanwerving niet langer gekeken wordt naar de kwantiteit van de volledige onderzoeksoutput? We beseffen wel dat dit geen eenvoudige beslissing is als ook de financiering van de universiteiten afhangt van diezelfde kwantitatieve criteria.

Beoordeling op basis van aantal publicaties is enkel het schoolvoorbeeld van *perverse incentives*. Onze wetenschap kent er nog talrijke andere. Het is een uitdaging voor elke wetenschappelijke instelling om een integriteitsbevorderende onderzoeksomgeving te creëren, zonder dit soort perverse prikkels. Het zou mooi zijn als alle onderzoeksbeleidsbeslissingen worden afgetoetst aan het gedrag dat ze aanmoedigen bij individuele wetenschappers, net zoals de [Armoedetoets](#) van de Vlaamse Regering dat doet voor de impact van haar beleidsmaatregelen op armoede. Als VCWI zijn wij ook steeds bereid om op verzoek te adviseren over mogelijke beleidsopties en hun verwachte impact op wetenschappelijke integriteit.

3 Datamanagement

Cruciaal voor wetenschappelijke integriteit in de meeste disciplines is een goede omgang met en beheer van onderzoeksgegevens. Maar het is niet vanzelfsprekend dat elke wetenschapper zelf een doordachte strategie ontwikkelt om data netjes te verzamelen, bewaren, annoteren en beveiligen, laat staan delen. Op dit moment is het niet zo dat onderzoekers alle faciliteiten krijgen om hun data op een betrouwbare manier te bewaren. Onderzoeksinstellingen hebben een belangrijke verantwoordelijkheid om hun wetenschappers daarin te ondersteunen, bijvoorbeeld met training, infrastructuur en toegankelijke medewerkers die hen daarin kunnen bijstaan. We juichen alvast toe dat de UGent binnenkort zes data stewards zal aanstellen met die opdracht. Maar de uitdagingen blijven groot.

Ook de ingezette transitie richting open science kan een mooie drijfveer zijn om verantwoordelijk met onderzoeksdata om te gaan. En uiteindelijk is dat goed voor een betere wetenschap.

Dat datamanagement zo belangrijk is, hebben we zelf ervaren doorheen verschillende dossiers die de VCWI behandelde. Maar het krijgt ook een prominente plaats in alle nieuwe gedragscodes over wetenschappelijke integriteit – zoals de ALLEA-code van 2017 en de nieuwe Nederlandse gedragscode van vorige maand. In beide documenten wordt prominent gewezen op de verantwoordelijkheid van de onderzoeksinstituten zelf (de Nederlanders hebben daar het heerlijke woord “zorgplichten” voor). Vanwege het grote belang hebben we ervoor gekozen om de tweede helft van deze namiddag te wijden aan research datamanagement.

4 Ziekenhuizen en ethiek

De vierde kwestie is die van de universitaire ziekenhuizen. Wordt wetenschappelijke integriteit op dezelfde manier gezien in het UZ als aan de universiteit zelf? Kunnen melders met klachten over het gedrag van ziekenhuis-onderzoekers terecht bij de CWI? En belangrijker nog: weten ze dat wel? Zijn de CEO's van de ziekenhuizen en de geneeskundedecanen op de hoogte van het universitair wetenschappelijke-integriteitsbeleid? Krijgen klinisch onderzoekers dezelfde integriteitstraining (of de mogelijkheden daartoe) als doctoraatsstudenten in de archeologie? Ook als ze geen ZAP-aanstelling hebben of niet op de loonlijst van de universiteit staan? Reiken de universitaire beleidsmaatregelen over datamanagement en auteurschapsrichtlijnen tot binnen de muren van het ziekenhuis?

Door het aparte statuut van de universitaire ziekenhuizen is het niet evident dat dit allemaal afgedekt is zoals het hoort. We krijgen het signaal dat de CEO's van de ziekenhuizen zelf met vragen zitten hierover, zowel op gebied van preventie als over meldingen van mogelijke inbreuken. Afgaande op de gevallen die wij tot nu toe hebben behandeld, de resultaten van de Eos-enquête van 2013 en gevallen die in de pers komen, vragen wij dringende aandacht voor wetenschappelijke integriteit in de universitaire ziekenhuizen.

5 Leren uit dossiers: systemische problemen aanpakken

Ons vijfde actiepunt is het intelligent leren uit CWI-gevallen. Zelden of nooit is een case 100 % terug te brengen tot de ziekelijke intenties van één individu. Bijna altijd komen er door een CWI-onderzoek systemische problemen aan het licht – eigenschappen van de onderzoeksomgeving die hebben bijgedragen tot de situatie. CWI's moeten die detecteren en de instelling moet daaruit leren.

Zelfs als een inbreuk slechts bij één persoon bewezen is, is die persoon als enige in de fout gegaan? Hebben andere onderzoekers hetzelfde gedaan? Waarom kon dit plaatsvinden? Wat zou het probleem kunnen voorkomen hebben? Waarom is dit niet eerder aan het licht gekomen? Zijn er eerdere pogingen tot melding geweest? Zijn de beschuldigten beïnvloed door perverse prikkels? Ervoeren ze een specifieke druk? Werden ze wel adequaat gementord of begeleid? Hoe is de onderzoekscultuur in de groep? Is openheid en vrije discussie gangbaar bij junior en senior onderzoekers? Had training dit probleem kunnen voorkomen? Voldoen de richtlijnen en gedragscodes? En zijn ze beschikbaar en bekend onder de onderzoekers?

Vragen als deze moeten routinematig worden gesteld na elk CWI-onderzoek. Zelfs als er geen inbreuk is bewezen, kan de melding inzicht geven in potentieel voor structurele verbeteringen.

Het is als bij vliegtuigcrashes: een internationaal team gaat dan aan het werk om precies te achterhalen wat er is misgelopen. In hun lijvig onderzoeksrapport doen ze dan tientallen aanbevelingen voor het systeem van internationaal vliegverkeer om te zorgen dat nooit nog een

vliegtuig crasht door dezelfde oorzaken. Vliegen is nooit veiliger geweest – en dat is dankzij deze kritische instelling.

Met wetenschappelijke integriteit is het net zo. De allerbelangrijkste finaliteit van een CWI-onderzoek is volgens ons het detecteren en signaleren van zo'n systemische problemen, zodat het instellingsbeleid ze kan aanpakken.

6 Harmonisering CWI-praktijken

In Nederland zijn de universiteiten een gezamenlijk CWI-reglement overeengekomen, wat zij noemen "het Landelijk Model Klachtenregeling Wetenschappelijke Integriteit". De acht artikels bevatten definities en clausules over CWI-samenstelling, CWI-werkwijze, klokkenluidersbescherming en de opdracht van vertrouwenspersonen. Elke instelling – ook niet-universitaire – kan dit modelreglement aanvullen, maar er niet van afwijken.

De vijf universiteiten in Vlaanderen daarentegen hebben verschillende CWI-reglementen, CWI-samenstellingen en elk hun eigen gebruiken. Dat hoeft niet noodzakelijk een probleem te zijn, zolang we erop kunnen rekenen dat een beschuldigde eenzelfde soort beoordeling mag verwachten, of die nu in Brussel of in Leuven werkt, aan de vakgroep Geschiedenis of in het Universitair Ziekenhuis. Of als die de rol van wetenschapper vervult buiten de muren van de universiteit, bijvoorbeeld als expert in een commissie. Wetenschappelijke integriteit kan toch moeilijk instellings specifiek zijn.

De VCWI stelt zich tot doel om bij te dragen aan de harmonisering van de CWI's. Die harmonisatie zelf kan natuurlijk enkel gebeuren op de vrijwillige basis van de instellingen zelf. Op basis van onze ervaring met de universitaire CWI's hebben we 4 concrete aanbevelingen geïdentificeerd die wij bij deze loslaten als "quick wins voor vrijwillige harmonisatie".

1. **Onafhankelijkheid CWI** Om de onafhankelijkheid van de Commissie Wetenschappelijke Integriteit te waarborgen, zijn de banden met het instellingsbestuur best beperkt. Het is aangewezen dat er geen CWI-leden zijn, en zeker niet de CWI-voorzitter, die ook een bestuursfunctie hebben zoals rector, vicerector onderzoek of decaan. In het beste geval wordt dat in de reglementen vermeld, net zoals wat er gebeurt in geval van belangenconflicten bij CWI-leden. Zo kan de CWI in alle onafhankelijkheid tot haar conclusies komen.
2. Een tweede suggestie gaat over de **termijnen van behandeling**. Het zou niet mogen gebeuren dat mogelijke melders maandenlang in de kou blijven staan vooraleer een CWI, vertrouwenspersoon of ombudsman hun bezorgdheden bekijkt. De tijd vooraleer een beslissing te nemen zou in procedures moeten vastgelegd worden. En idealiter is die (ongeveer) gelijk onder alle universiteiten. Op dit moment zijn de CWI-reglementen hierover niet eensluidend: Gent en Hasselt speciëren zes maanden behandelingsduur. De andere universiteiten hebben het over een "redelijke termijn". Moeilijker is het om een termijn in procedures te vatten bij informele gesprekken met een vertrouwenspersoon of ombudsman. Maar ook in dat geval zouden instellingen moeten kunnen garanderen dat wie met bedenkingen zit, niet onredelijk lang moet wachten.
3. **Niet te juridische kijk** De werking van een CWI maakt deel uit van het zelfregulerend systeem van de wetenschap, als ware het een kwaliteitszorginstrument. Het is belangrijk dat onderzoek naar schendingen op een zorgvuldige, onafhankelijke en faire manier gebeurt, maar CWI's en VCWI werken niet volgens de regels van een rechtscollege. Het zou goed zijn

dat we het daarover eens zijn. En dat we dat ook zo communiceren.

Wetenschappelijke integriteit omvat vele facetten. Het gaat om doen wat goed is voor de wetenschap, zonder voorrang te geven aan andere doelen (zoals eigen carrière of commerciële belangen). Inbreuken op integriteit omvatten dus meer dan wat juridisch strafbaar is (zoals schending van auteursrecht of onderzoek op mensen zonder informed consent). Er is geen wetboek van integriteit. CWI-werk is steeds een inschatting van collega-wetenschappers over of een vastgesteld gedrag schadelijk is voor de wetenschap en de mate waarin een onderzoeker geleid werd door andere doelen dan de vooruitgang van de wetenschap. De visie op wetenschappelijke integriteit zal dus ook steeds evolueren, zoals wanneer er nieuwe kennis komt over de mogelijk nefaste impact van bepaalde praktijken op de wetenschap (zoals bijvoorbeeld *p-hacking*).

4. **Diverse CWI** De vierde suggestie sluit daarbij aan: idealiter weerspiegelt de samenstelling van de CWI de diversiteit van de wetenschap. We pleiten dan ook voor een divers samengestelde CWI, met leden uit verschillende disciplines – minstens één voor elk van de grote domeinen (biomedische, exacte en ingenieurs-, sociale en humane wetenschappen). Beoordelingen van wetenschappelijke integriteit gaan immers over de kwaliteit van de wetenschap en de gangbare normen binnen een bepaalde discipline.

7 Transparantie-policy

We leven in een tijd waar van publieke instellingen een hoge mate van transparantie verwacht wordt. Dat onderzoeksinstituten transparant zijn over hoe ze omgaan met gevallen van mogelijke schendingen van de wetenschappelijke integriteit, moedigen wij aan als goede praktijk. In ons jaarverslag rapporteren wij over de gevallen waarover wij een tweede advies hebben gegeven, telkens met een korte geanonimiseerde samenvatting die identificatie moet bemoeilijken. Vanaf dit jaar komt ook de KU Leuven met een jaarverslag van haar CWI. Onze Nederlandse collega's van het LOWI gaan al sinds 2007 een stapje verder: zij publiceren hun complete rapporten, waaruit enkel de namen zijn weggestreept. Die evolutie heeft voor- en nadelen, maar wij pleiten er alvast voor dat elke instelling zou bekendmaken hoeveel gevallen haar CWI heeft behandeld, met voor elk geval de aard van de beschuldiging (bv. plagiaat / auteurschapdispuut / vervalsing / conflict of interest / ...), de strekking van de conclusie (bv. ongegrond / gegronde melding / ...) en eventueel het brede wetenschapsdomein (bv. sociale wetenschappen / ingenieurswetenschappen / levenswetenschappen). Volgens ons is de tijd er rijp voor om dit ook publiek te maken.

Het is geen schande dat er fouten gebeuren bij één van de vele onderzoekers onder het dak van een grote instelling. Het gebeurt immers overal. Het wordt pas een schande als blijkt dat die instelling dat heeft proberen te verstoppen.

8 Gebruik de VCWI

Zoals eerder aangegeven heeft de Vlaamse Commissie voor Wetenschappelijke Integriteit een unieke positie in het Vlaamse wetenschappelijke landschap, door onze interuniversitaire positie en onze kennis van de CWI's. Bovendien zijn wij ambtshalve bezorgd om wetenschappelijke integriteit en graag bereid om de universiteiten en de andere instellingen bij te staan waar zij dat wensen. De VCWI heeft namelijk die "algemene-adviesbevoegdheid" – de taak om een advies te geven aan een instelling als die dat vraagt. Wij stellen vast dat die in de voorbije vijf jaar nog maar één keer is gebruikt, met name om te vragen hoe we staan tegenover overlap of plagiaat in projectaanvragen.

We moedigen alle instellingen dan ook aan om van die mogelijkheid gebruik te maken. Twee concrete manieren om dat te doen zijn deze.

1. **Feedback bij zelfevaluatie** Wanneer een onderzoeksinstelling haar eigen beleid inzake wetenschappelijke integriteit wil evalueren, kan de VCWI haar bijstaan bij het maken van een zelfevaluatie en voorzien van gerichte feedback om haar werking te versterken, zowel ter promotie van integriteit als de werking van de CWI.
2. **W.I.-effectenrapport** Een onderzoeksinstelling die een bepaalde maatregel wenst door te voeren, kan de VCWI vragen hoe zij de impact van die mogelijke maatregel inschat op de wetenschappelijke integriteit, vergelijkbaar met hoe een milieueffectenrapport de mogelijke gevolgen van een nog niet uitgevoerd plan op ecosystemen inschat. Hetzelfde geldt voor beleidsmaatregelen van de overheid.

In deze twee gevallen kan het soms wenselijk zijn dat het algemeen advies niet publiek gemaakt wordt, maar alleen overgemaakt aan de instelling. Breder relevante adviezen maken we wel publiek, zodat we kunnen leren van elkaar. Zo zullen we proberen bij te dragen aan een harmonisering en optimalisering van het wetenschappelijke landschap.

We denken er ook aan om de elementen uit deze toespraak te integreren in een algemeen advies op eigen initiatief.

Vanuit de VCWI blijven we alvast vertrouwen op een constructieve samenwerking met alle instellingen en hun CWI's. We zijn in elk geval bereid om ons steentje bij te dragen aan een betere wetenschap in Vlaanderen.